

**ФАРМИРАВАННЕ КАШТОЎНАСНЫХ АДНОСІН ДА СЯМ'І
Ў БУДУЧЫХ СПЕЦЫЯЛІСТАЎ САЦЫЯЛЬНАЙ СФЕРЫ
Ў КАНТЭКСЦЕ ПЕРАЕМНАСЦІ ПАКАЛЕННЯЎ**

**FORMATION OF VALUE ATTITUDE TO THE FAMILY IN FUTURE
SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE IN THE CONTEXT
OF THE SUCCESSION OF GENERATIONS**

A. Л. Міхайлава

A. Mikhaylava

*Витебский государственный университет
имени П. М. Машерова*

Анатацыя. У артыкуле адлюстраваны традыцыйныя для беларусаў сямейныя каштоўнасці, іх выяўленне ў грамадскай думцы і перадача нашчадкам праз пераемную сувязь паміж пакаленнямі сваякоў. Прадстаўлены вынікі апытання будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы на прадмет вызначэння актуальнасці для іх сямейных звычаяў і традыцый, праверкі наяўнасці пераемнай сувязі паміж пакаленнямі ў сем'ях.

Abstract. The article reflects traditional for Belarusians family values, their expression in public opinion and transmission to descendants through the continuity between generations of relatives. The article presents the results of a survey of future specialists in the social sphere to determine the relevance of their family customs and traditions, check the presence of a continuity between generations in families.

Ключавыя словы: грамадская думка; каштоўнасцы адносін; пераемнасць пакаленняў; сямейныя традыцыі.

Key words: public opinion; value relations; continuity of generations; family traditions.

Каштоўнасцы адносін да сям'і ў народнай педагогіцы найбольш ярка адлюстраваны ў традыцыйнай грамадскай думцы беларусаў, што фарміравалася на працягу стагоддзяў і перадавалася ў пакаленнях ад прашчурцаў да нашчадкаў, ад бацькоў да дзяцей як звод правіл, норм сацыяльнай, сямейнай і асабістай жыццядзейнасці. Працэс фарміравання каштоўнасцей адносін да сям'і непасрэдна звязаны з крышталізацыяй грамадскай думкі. Штодзённая свядомасць беларусаў, на якую спантана аказвалі ўплыў розныя сацыяльныя і прыродныя ўмовы, паступова афармлялася, выкрышталізоўвалася ў грамадскую думку. Апошняя знайшла сваё ўвасабленне ў прыказках і прымаўках – своеасаблівай маральна-практычнай філасофіі народа, – якія паступова станавіліся традыцыямі, ярка выражанай мэтай, бо менавіта ў іх адлюстроўваліся вядучыя педагогічныя ідэі, у тым ліку ідэя аб мэтанакіраванасці ў рэалізацыі выхаваўчых намаганняў. Народ свядома кіраваўся існуючай грамадскай думкай, згодна з якой фарміраваў асобу на аснове пераемнасці паміж пакаленнямі, барацьбы за існаванне, бо для таго, каб выжыць, трэба было перадаць новаму пакаленню лепшае з усяго папярэдняга.

Своеасаблівым захавальнікам маральнасці і дабрачыннасці быў самы старэйшы член сям'і (бацька, дзядуля), які карыстаўся пашанай і павагай ва ўсіх. Менавіта да яго звярталіся за парадамі, ён вырашаў спрэчкі, а таксама, маючы аўтарытэт у дадзенай сям'і і за яе межамі, імкнуўся паводзіць сябе і працаваць так, каб не было сорамна перад аднавяскоўцамі і дамачадцамі. У кожнай вёсцы абавязкова былі самыя паважаныя людзі – своеасаблівыя эталоны маральнасці сталасці для аднавяскоўцаў. З імі раіліся па розных пытаннях, нават па праблемах

выхавання дзяцей: *“Бацька не наўчыў, то людзі навучаць”* або *“Людзі навучаць, як жыць на свеце”*, – з іх бралі прыклад, бо гэта былі звычайна адны з самых працавітых і гаспадарлівых людзей вёскі: *“Арцель атаманам красна”*. Выхаванцы даволі часта звярталіся да сваіх настаўнікаў (да бацькоў, да паважаных і вопытных людзей) пры вырашэнні складанага пытання ці пэўнай жыццёвай сітуацыі, – і выхавачелі – людзі сталыя і вопытныя – дапамагалі карыснай парадай, якая забяспечвала іх падапечным поспех у справах (*“Ад добрага таты добрыя парады”*, *“Маладыя ад старых вучацца”*, *“Добры чалавек, параіўшы, не шкадуе”*).

Сталыя, паважаныя людзі, у сваю чаргу, правяралі моладзь на гатоўнасць да сямейнага жыцця, паколькі народ з вялікай адказнасцю адносіўся да шлюбу (*“Жонку бяры не на год, а на век”*, *“Сем раз глядзі, а назад не вядзі”*, *“Калі любіш – ажаніся, а не любіш – адкасіся”*), перасцерагаў моладзь ад паспешлівага выбару (*“Жаніўся на скорую руку – на доўгую муку”*, *“Добрая жонка – вяселле, а ліхая – пагане зелле”*, *“Хто п’яніцу палюбіць – жыцце сабе пагубіць”*, *“Чым абыхаў жаніх, то лепей ніякі”*). Сям’я, што складалася пасля папярэдніх іспытаў жаніха і нявесты на ўзаемаразумненне, узаемную падтрымку, працавітасць, гарантавала трывалыя сямейныя адносіны, а таксама добры эмацыянальны і псіхалагічны клімат для выхавання дзяцей (*“З тварам да вянца, а з розумам да канца”*, *“Краса прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца”*, *“На харошага глядзець добра, а з разумным жыць легка”*, *“Не шукай красаты, а шукай дабраты”*, *“Жонку выбірай і вачыма, і вушамі”*, *“Сенажаць аглядаць, як раса абсохне, а дзеўку на рабоце”*, *“Выбірай жонку не ў карагодзе, а ў агародзе”*, *“Не гаспадыня, калі на ніўцы краскі, а пад вакном – крапіва”*).

У традыцыйных для беларусаў сем’ях, якія складаліся з некалькіх пакаленняў і былі аб’яднаныя адным жыллом, старэйшынам роду (бацькам, дзедам), агульнымі інтарэсамі, дзеяснямі, існавалі пэўныя сямейныя традыцыі, звычаі, абрады, лепшыя з якіх перадаваліся ў пакаленнях.

З мэтай вызначэння актуальнасці для сучаснага пакалення беларусаў традыцыйных сямейных звычаяў і традыцый, праверкі наяўнасці пераемнай сувязі паміж пакаленнямі ў сем’ях намі было арганізавана апытанне 48-мі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы – студэнтаў трэцяга курса факультэта сацыяльна-педагагічных тэхналогій.

Перш за ўсё мы вырашылі даведацца, ці захоўваюцца ў сем’ях звесткі і памяць пра продкаў. Вынікі апытання наступныя:

- ведаюць свой радавод і нават вядуць яго 15 % апытаных студэнтаў, ведаюць часткова, да пакалення сваіх бабуль і дзядуль 81 % рэспандэнтаў, не цікавіліся гэтым пытаннем 4 %;
- носьбітам і захавальнікам сямейных традыцый лічаць сябе 31 % студэнтаў, не ўпэўнены ў гэтым 56 %, не захоўваюць і не падтрымліваюць традыцыі, усталяваныя ў іх сям’і, 13 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы;
- чвэрць ад апытаных студэнтаў (25 %) прыслухоўваюцца да меркавання старэйшага пакалення, паколькі ў яго маецца вялікі жыццёвы і сямейны вопыт, 58 % рэспандэнтаў прыслухоўваюцца, але часткова, паколькі мяркуюць, што час і жыццё змяніліся за апошнія некалькі дзясяткаў гадоў, 17 % студэнтаў не прыслухоўваюцца да меравання сваіх бабуль і дзядуль, бо лічаць, што іх погляды састарэлі.

Каштоўнасць арыентацыі, накіраваныя на шанаванне сямейных традыцый, выказалі 77 % студэнтаў (ацанілі на «5» і «4» балы па пяцібальнай шкале), пасрэдную ацэнку ім даюць 17 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы і нізкую ацэнку – 6 %. Як паказалі вынікі апытання, 73 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы лічаць актуальным шанаванне сямейных традыцый у сучасным беларускім асяроддзі, 19 % рэспандэнтаў ацэньваюць адносіны сучаснага соцыуму да дадзенай каштоўнасці як пасрэдныя, 8 % рэспандэнтаў – як неактуальныя (ацэнкі – «1» і «2»). Мяркуючы, наколькі неабходным будзе шанаванне сямейных

традыцый для будучых пакаленняў, 73 % студэнтаў выказаліся за высокую актуальнасць, 25 % – за пасрэдную, 2 % – палічылі каштоўнасць неактуальнай.

Павагу да сваіх бацькоў і дзядоў адчуваюць 90 % рэспандэнтаў. Лічаць, што гэта актуальна для сучаснага беларускага соцыуму, 63 % будучых спецыялістаў, 31 % – выказваюцца, што сацыяльнае асяроддзе дэманструе пасрэдныя адносіны да сваіх бацькоў і дзядоў. Разам з тым 94 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы мяркуюць, што неабходна культываваць паважлівыя адносіны да сваіх бацькоў і дзядоў у будучых пакаленняў беларусаў.

Гатоўнасць прымяняць сямейныя традыцыі ва ўласнай сям’і дэманструюць 69 % рэспандэнтаў. Бачаць такія прыклады ў сацыяльным асяроддзі – 46 % студэнтаў, назіраюць час ад часу – 36 % студэнтаў, не назіраюць прыкладаў культывавання сямейных традыцый 19 % будучых спецыялістаў. З ліку будучых спецыялістаў, якія ўдзельнічалі ў апытанні, 73 % мяркуюць, што вышэйзгаданая дзейнасць будзе неабходна будучым пакаленням, 8 % студэнтаў зазначаюць, што гэта беларусам у будучым не спатрэбіцца.

Наогул, цікаўнасць да звычайў і традыцый свайго народа дэманструюць 52 % студэнтаў, пасрэдныя адносіны маюцца ў 21 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы, 27 % студэнтаў гэта нецікава. Больш трэці апытаных студэнтаў (37 %) мае станоўчы прыклад зацікаўленых адносін сацыяльнага асяроддзя да звычайў і традыцый уласнага народа, у 29 % – пасрэдных адносін, а ў сацыяльным асяроддзі 34 % рэспандэнтаў – абыякавых адносін. Адносна перспектывы развіцця станоўчых адносін з боку будучых пакаленняў да звычайў і традыцый свайго народа, 66 % студэнтаў лічаць, што гэта будзе неабходна будучым пакаленням беларусаў, 15 % – што можа спатрэбіцца час ад часу, 18 % рэспандэнтаў мяркуюць, што ў гэтым няма неабходнасці.

Такім чынам, колькасныя вынікі даследавання дазваляюць сцвярджаць, што ў студэнтаў выразна адчуваецца разарванасць парадыхмы “сямейнае – нацыянальнае”, рэспандэнты па сутнасці не здатны выйсці за мяжу шанавання сваіх вузкіх уласнасямейных каштоўнасцей, што праяўляецца ў высокіх паказчыках павагі да сваіх бацькоў і дзядоў, усведамленні неабходнасці захоўвання сямейных традыцый. Разам з тым, больш за трэць студэнтаў-рэспандэнтаў не праяўляюць акрэсленай і выразнай цікаўнасці да традыцый і звычайў свайго народа, хоць і мяркуюць, што ў будучым такія адносіны могуць быць досыць актуальнымі.

Нам падаецца, што ў працэсе прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы трэба больш мэтанакіравана акцэнтаваць увагу на нацыянальных традыцыях беларускага народа, што будзе спрыяць не толькі ўмацаванню інстытута сям’і, але і спрыяць росту сацыяльна-асобасных і прафесійных кампетэнцый спецыялістаў у рабоце з сем’ямі як суб’ектамі сацыяльнай работы і педагогікі.